

Az alföldi szarmaták keleti kapcsolatai néhány „ritka” import(?)tárgy fényében¹

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria

A Kárpát-medencei szarmaták idegen eredetű tárgyaival sokan és sok szempontból foglalkoztak. Itt elsősorban a római kereskedelmi tárgyakat és a zsákmányként valószínűsíthető darabokat emelhetjük ki (pl. GABLER–VADAY 1986., GABLER–VADAY 1992., VADAY 2005.). Többször kitért a kutatás a szomszédos germán népekkel fenntartott kapcsolatok révén az Alföldre került darabokra (pl. VADAY 1987., ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2000., ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2003.). Kísérletek történtek a keletebbi szarmaták és a Duna-vidéki rokonaik között fennálló kommunikáció tárgyi hagyatékának feltárására is (pl. ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2005., ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2011.). Mindemellett vannak olyan leleteink, amelyek mindezekből a körökből kirekeszthetők, vagy korábban nem sikerült származásukat meggyőzően tisztáznunk. Az alábbiakban néhány ilyen tárgyat mutatunk be.

Sarníros zárszerkezetű, középső taggal ellátott karperecek

E sajátos – és ennek megfelelően igencsak ritka – leletek közé tartoznak a két csuklós zsanérral záródó pántkarperecek. A típusnak ezideig a Kárpát-medencei szarmata Barbaricumban 2 temetkezésből 3 példány került elő.

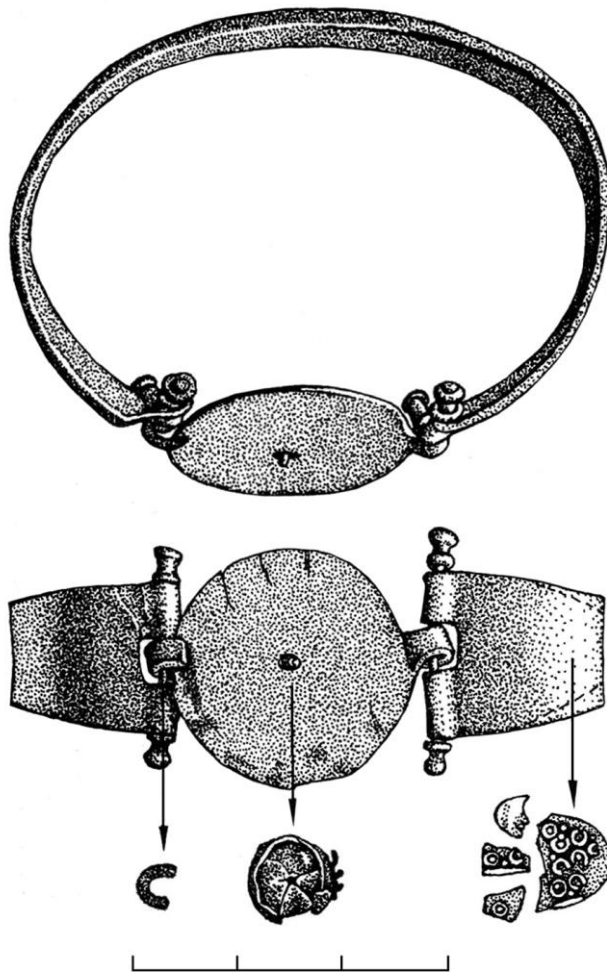
1. Szeged–Szőreg, Homokbánya

1977–78-ban gazdag női síregyüttes leleteit vitték be innen találók a szegedi Móra Ferenc Múzeumba. Közöttük volt az ezüst pántkarperec (VÖRÖS 1986. 19., 21. II. tábla 1.). Szabálytalan kör alakú középső tagját két oldalt csuklós szerkezet segítségével erősítették a pánthoz. A restaurálás előtt még látható volt, hogy a karperec kiszélesedő felületén felforrasztott díszítés volt, és hasonló nyomok voltak megfigyelhetők a középső tag teljes felületén. Átm. 4,9–6,9 cm. A forrasztási nyomokra illeszkedett egy filigrán díszű ezüstlemez, amelyre drótból forrasztott karikákba és a karikák közé granulákat helyeztek el. A középső tagot eredetileg félgömb alakú kék üvegbetét díszítette (1. kép).

További leletek: ezüst fülbevalópár, ezüsttorques, ezüst huzalkarperec, 2 nagy borostyángyöngy, hordó alakú nagy mészkögyöngy, edény és további gyöngyök.

A publikáló Vörös Gabriella a szóban forgó tárgyakat a velük együtt előkerült férfisír anyagával együtt a hun korra helyezte, vagyis a IV. sz. végére – V. sz. első felére (VÖRÖS 1986. 19., 21., 26., 28.).

¹ A cikk az NKFI K 124944 sz. „A Kárpát-medencei Barbaricum császárkori és kora népvándorlás kori temetkezéseinek online publikációja” c. pályázat keretében jött létre.

1. kép: Szeged–Szőreg, Homokbánya (VÖRÖS 1986. II. tábla 1. alapján)

Fig. 1: Szeged–Szőreg, Sandpit (after VÖRÖS 1986. II. tábla 1)

2. Endrőd–Kocsorhegy 41. sír

Endrőd határában 1972-ben földkitermeléskor egy szarmata temető került elő. A leletmentést Juhász Irén végezte el, aki 57 temetkezést tárt fel, melyek közül 29 határozható meg szarmataként. A 41. számú, D-É-i tájolású, 100×240 cm-es, rabolatlan sírban egy nő csontvázát bontotta ki (JUHÁSZ 1978.).

Mindkét csuklón egy-egy sarníros záródású pántkarperecet találtak, melyek végein filigránból és granulációból kialakított foglalatok voltak, bennük egy-egy félgömb alakú kék üveggyöngyöt helyeztek el (JUHÁSZ 1978. 98–99. V. tábla 5–6.). Átm. 5,2–6,4 cm, pánt sz. 0,8 cm, v. 0,1 cm (2–4. kép). Valószínűleg a karperechez tartozott egy, a jobb csukló és a medence között talált, háromszögletű rendezett granulákkal díszített ezüstlemez.

További leletek: 1: A nyakon csavart ezüsttorques, 2: a koponya mindkét oldalán egy-egy nagyméretű, ezüstfülbevaló, 3: a bal fülnél ezüsttárgy, 4: a nyaktól balra elkalapált bronzdrótból készített tárgy, 5: a jobb kulcscsont alatt márványgyöngy, 6: az áll alatt mézskőgyöngy, 7: a nyak tájékán karneol-, borostyán- és üvegpaszta gyöngyök, 8: a hátcsigolyák között márványgyöngy, 9: a keresztcsont feletti csigolyák közé szorulva

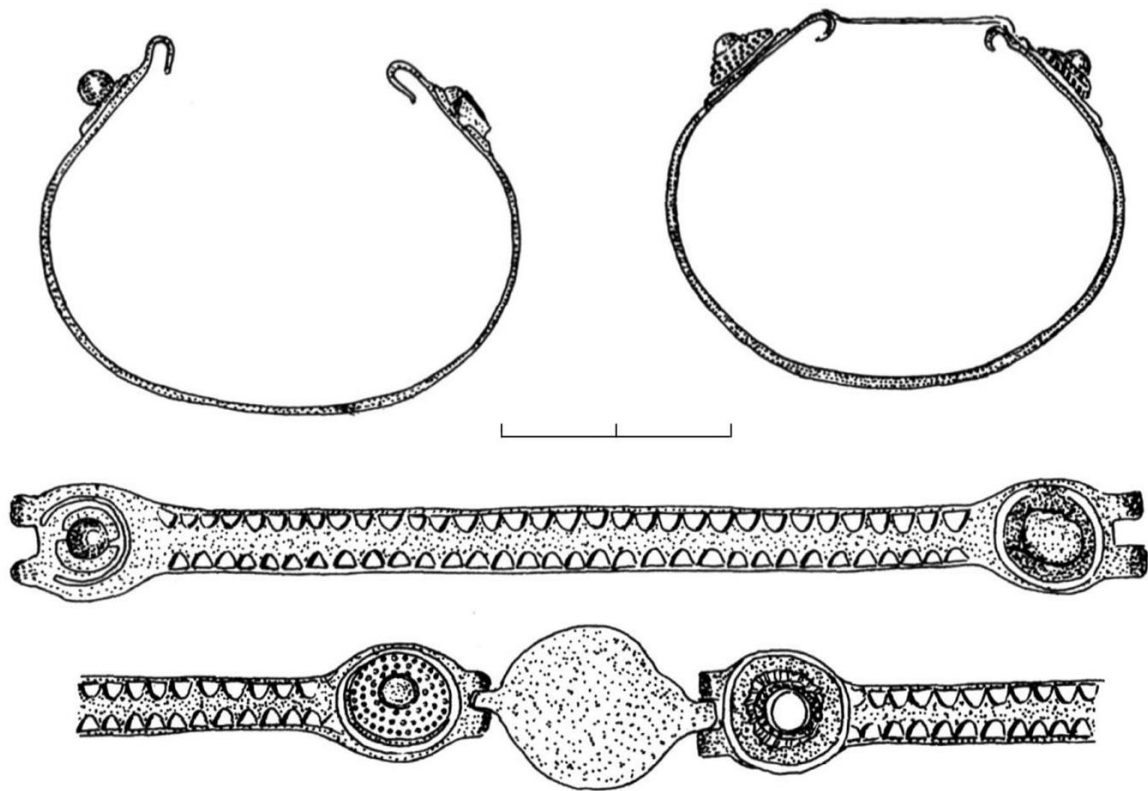
2. kép: Endrőd-Kocsorhegy 41. sír, karperec a jobb karról (Benkő László és Szrnka Attila felvétele)

Fig. 2: Endrőd-Kocsorhegy grave 41: bracelet from the right arm (photos by László Benkő and Attila Szrnka)

3. kép: Endrőd-Kocsorhegy 41. sír: karperec a bal karról (Benkő László és Szrnka Attila felvétele)
Fig. 3: Endrőd-Kocsorhegy grave 41: bracelet from the left arm (photos by László Benkő and Attila Szrnka)

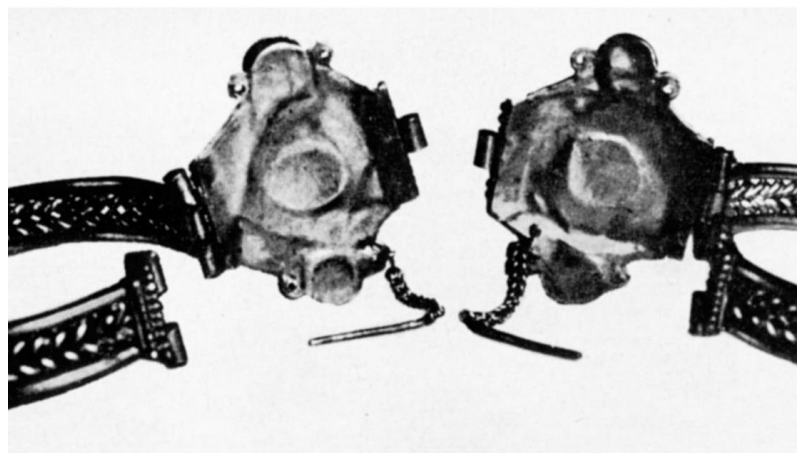
ezüstfibula, 10: a mellkason egymásba fűzött ezüstkarikák (8 db), 11: a medencén karneol-, mészkő-, márvány- és üvegpszta gyöngyök, 12: kauri kagylók bronzkarikákkal összefogva, 13: a jobb combcsont mellett borostyán- és üveggyöngyök, 14: a jobb kézen hosszú, egyenes pengéjű vaskés, 15: a jobb kulcscsont alatt 2 rosszezüst fibula, 16: a jobb kulcscsont és a nyakcsigolyák között egy másik rosszezüst fibula, 17: a jobb csuklón bronzkarperec, 18: szintén a jobb csuklón egy másik bronzkarperec, 19: szintén a jobb csuklón lemezes ezüstkarperec, 20: a jobb csukló és a medencelapát között ezüstlapocska (talán a karkötő tartozéka), 21: a jobb csuklónál ezüst baltacsüngő, 22: ugyanitt bronz baltacsüngő, 23: a baltacsüngők között kalcedongyöngy, 24: a karperecek mellett gyöngysor, 25: a jobb kéz ujjcsontjai között egymásra csavart végű bronzkarika, 26: a bal kulcscsont táján ezüstfibula töredéke, 27: a bal csuklón ezüst lemezkarpercec, 28: szintén a bal csuklón ezüsthuzalból csavart karperec, 29: a bal csuklón vaskarperec, 30: a bal csukló környékén gyöngysor, 31: a karperecekre erősítve vas baltacsüngő, 32: a lábszár körül különféle gyöngyökből álló „gyöngyszegély”, 33: ugyanitt egy bronzkarika.

4. kép: Endrőd-Kocsorhegy 41. sír (JUHÁSZ 1978. V. tábla 5-6. alapján)
Fig. 4: Endrőd-Kocsorhegy grave 41 (after JUHÁSZ 1978. V. tábla 5-6)

A publikáló Juhász Irén szerint a karperecpár – kimagasló minősége miatt – nem lehetett helyi mester terméke, ezért importnak tartotta, amely a kereskedem virágkorában, azaz a II. század végén – III. század elején került vidékünkre (JUHÁSZ 1978. 103.). Ugyanerre az időre keltezte az egész temetőt, megjegyezve, hogy egyes tárgytipusok inkább már a IV. század sajátjai. Mi ezt a későbbi dátumot tartjuk valószínűbbnek, kiindulva az álfiligránnal díszített ezüst aláhajlított lábú fibulából és a poliéderes karneolgyönggyel díszített fülbevalópárból (JUHÁSZ 1978. Taf. II: 9., 11., IV: 2a-b.).

A szóregi és endródi leletek viszonylag távoli analógiáit megtaláljuk a tágabb értelemben vett kelet-európai sztyeppe szarmata világban. Ilyen például a híres, Kr. u. I. század első felére – közepére keltezett Szokolova Mogilában talált előkelő asszony (papnő?) karneol- és üvegbetétes, nagyjából hatszög alakú középtagú aranykarperec párja, amelynek nincs közeli párhuzama (KOVANYENKO 1986. 34., 127. risz. 30-31.) (5. kép) vagy a kiemelkedő gazdagságú, ugyancsak Kr. u. I. századra datált és nem kevésbé ismert Nogajcsik kurgánban eltemetett nő rendkívül gazda gon díszített (cirkondrágakő, igazgyöngy, Amort és Psychét ábrázoló alakok) díszítésű karperecpárja (TREISZTER 2000. 183-190.).

5. kép: Szokolova Mogila (KOVANYENKO 1986. risz. 30–31. alapján)
Fig. 5: Sokolova Mogila (after KOVANYENKO 1986. ris. 30–31)

A magyarországi példányok közeli párhuzamai elsősorban a Krím-félszigeten találhatóak. Ezek a Hrapunov-féle tipológiában II. típusként szereplő karperecek („lemezes ezüstkarperecek sarníros középtaggal”): 3 darab került elő Druzsnoje temetőből a 18. és 24. sírből (6. kép), valamint 1-1 a Csernorecsenszkij és Szuvorovszkij temetőből (ezen kívül talán Kabard- és Balkárföldön találtak egy további példányt). A krími karpereceket kísérő érmék és fibula alapján az ékszer a III. századra keltezhető, egyes esetekben talán a IV. századra (HRAPUNOV 2002. 40. risz. 89: 1., 109: 4-5.).

6. kép: Druzsnoje

(<http://открытаяархеология.рф/monuments/%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D0%B5> alapján)

Fig. 6: Druzhnoe (after

(<http://открытаяархеология.рф/monuments/%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D0%B5>)

Újabbán ismertté vált a szintén krími Frontovoje lelőhelyről egy frissen feltárt Nejscac típusú temető, ahol ugyancsak előkerültek a szóban forgó típushoz tartozó karperecek (GAVRITUHIN ET AL. 2019. 104. risz. 6: 21.). Ugyancsak a felsorolt temetőkben találtak a karperecekhez hasonló díszítési stílusban készült, IV. századra keltezett fülbevalókat (Hrapunov-féle II. típus), amelyek nem csak a Krímben jelentek meg, hanem a Dnyeper- és alsó-Don-vidéki szarmata lelőhelyeken is (HRAPUNOV 2002. 40., 50–51.), ami véleményünk szerint észak-pontusi – lett legyen az akár görög-római, akár barbár – műhelyre utal.

A Nejscac típusú temetők a Krím-félsziget hegyvidékének előterében találhatóak, számuk 10 fölött mozog. Legkorábban a II. században indulnak, és némelyik megéri a IV. század végét – V. század elejét. Igor Nyikolajevics Hrapunov, a két vezérlelőhely (Nejzac és Druzsnoje) ásatója és publikálója szerint leletanyagukban megegyeznek a sztyeppei szarmatákéval, az itteni sírok fölé azonban nem emeltek kurgánt. A csoport jellegzetessége a katakombás rítus, amely a III. század közepén terjedt el, és amelyet talán egy észak-

kaukázusi alán népesség bevándorlásával lehet összefüggésbe hozni. A temetők használatának végét valószínűleg a hunok krími megjelenése okozta (HRAPUNOV 2011. 51–52., HRAPUNOV 2019. 316–317.).

Visszatérve a magyarországi karperecekre, ki kell emelnünk, hogy – nem meglepő módon – az endrői példány legjobb analógiái a szőregiek. Mindhárom tárgy végét üvegbetéttel díszíti, a foglalatokat filigránnal és/vagy granulációval tették ékesebbé, ami a krími tárgyakon nem figyelhető meg. Az alföldi és a krími darabok inkább egész jellegükben emlékeztetnek egymásra, mint a részleteikben, mégpedig a lemezes testükben és – ami a legfőbb – a zárszerkezetükben: a karperecet úgy tudták összekapcsolni, hogy a díszes középtag átellenes oldalán egy-egy zsanért alakítottak ki, és az egyiket kivethető szegeccsel rögzítették. Ebből a jellegzetességből kiindulva próbáltunk az ilyen típusú ékszerek eredetére bukkanni abban a reményben, hogy ez közelebb visz bennünket a magyarországi és krími tárgyak rokonsági kérdésének megoldásához.

Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy gyakorlatilag olyan kutatásnak nem akadtunk a nyomára, amely ennek a specifikus zárszerkezetnek az eredetére vonatkozott volna. A középső taggal ellátott zsanéros karpereceknek számtalan analógiája létezik az ókori és kora középkori ékszerművességben a hellenizmustól egészen a bizánci időkig, de – a publikációkból ítélve – az ötvösségtörténettel foglalkozó szakembereket csaknem kizárólag az adott típusú tárgyak díszítő technikája és/vagy ikonográfiája érdekelte.

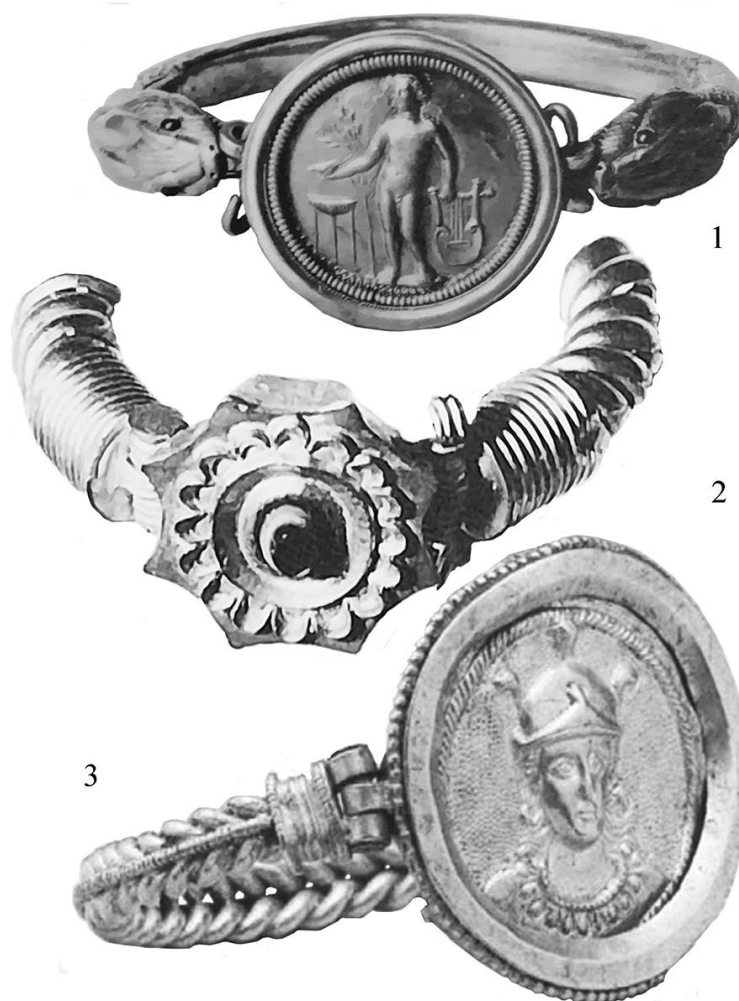
A „zsanér+középső tag” zárszerkezet használata a hellenisztikus ötvösműhelyekben bukkan fel. A típushoz tartozó leletek Szíriában koncentrálnak (SEGALL 1938. 170.). A konstrukció korai alkalmazásának jó példáját mutatja a Kr. e. IV–III. századra keltezett thesszáliai kincsből származó és az athéni Benaki Múzeumban őrzött diadém. Itt a középső tagot az abban az időszakban előszeretettel ábrázolt és zsanérokkal felerősített Herkules-csomó képezi. Egyébként hasonló csomók – nyakláncok központi elemeként – szerepelnek más tárgyakon is a kincsből (SEGALL 1938. 32–37., Taf. 9–11.). Karperecen a zsanéros zárszerkezet ugyancsak a hellenizmus korában tűnik fel. Ezek az ékszerek még nem rendelkeztek középső taggal, a zsanérhoz egy láncocskával odaerősített szegecs segítségével záródtak. Ilyen darab például egy szíriai kincsből származó üvegbetétes aranykarperec, amely alexandriai műhelyben készülhetett, A Kr. e. II. század első felére datálták (HOFFMANN-DAVIDSON 1965. 159–150. Fig. 56a–d.). A „sarnír+középső tag” zárszerkezetű karperecek közül a legkorábbi a Kr. e. III. századra tehető (TREISZTER 2000. 189–190. további irodalommal).

A kora császárkorra számuk megcsappan: viszonylag ritka leletek. Ezek közé tartozik például a laziói Petesciában lelt, a Kr. u. I. század kezdetére keltezett kincsből előkerült karperecpár (7. kép 1.), amely a későbbieknél (ld. lejjebb) ugyan egyszerűbb kivitelű, bár a középső tagon mitológiai jelenetet ábrázoltak (GREIFENHAGEN 1970. 77–78. Taf. 57: 1–2.).

Az ilyen zárszerkezetű karperecek jelentős része azonban jóval évszázadok múltával került csak használatba: a késő római korra keltezik őket. Ez utóbbiak általában csavart drótból készültek, egyik végüket takarták el a középső taggal, amelyet nagyméretű drágakővel díszítettek. Ilyen, Kr. u. III. századi darabokat ismerünk például Lyonból és Villardu-ból, valamint Dura Europosból (ez utóbbit egy III. századi érmével keltezett kincsből találták) (HIGGINS 1980. 181–182., 229. Pl. 62: B.). Egy másik – lelőhely nélküli – analógiát a Porosz Kulturális Örökség Antik Kabinetjében (Antikenabteilung der

Staatlichen Museen Preussischer Kulturbesitz) őriztek (7. kép 2.) (GREIFENHAGEN 1975. 41–42. Taf. 35: 5.).

A szóban forgó típusú karperecek tehát a késő római korban jöttek széles körben divatba és különösen a bizánci időkben terjedtek el (ahogy erre már Vörös Gabriella, a szőregi darab publikálója is felhívta a figyelmet: VÖRÖS 1986. 28–29.), ezzel párhuzamosan egyre – talán túlságosan is, mondhatni „barokkosan” – díszítettebbé válva. Mint már utaltunk rá, a kutatók többségét kevésbé érdekelte e tárgyak szerkezete, az ötvösségtörténészek figyelmének középpontjában a stílus és a technológia áll. Általában megjegyzik, hogy az egyik sarnír stabil, a másik mozgó, ami megfelel a tárgy használati logikájának.

7. kép: Aranykarperecek 1: Petescia (GREIFENHAGEN 1970. Taf. 57: 1. alapján), 2: ismeretlen lelőhely (GREIFENHAGEN 1970. Taf. 35: 5. alapján), 3: Róma, Piazza della Consolazione (DIPPERT-LIPITZ 2000. Fig. 7: 5. alapján)

Fig. 7: Golden bracelets 1: Petescia (after GREIFENHAGEN 1970. Taf. 57: 1), 2: unknown site (after GREIFENHAGEN 1970. Taf. 35: 5), 3: Rome, Piazza della Consolazione (after DIPPERT-LIPITZ 2000. Fig. 7: 5)

Claude Lepage tipológiájában az itt tárgyalt karperecek főként (de ez nem vonatkozik az általa gyűjtött minden darabra!) a VIII. típusoz tartoznak (geometrikus középtaggal rendelkező karperecek: „bracelets à porte géométrique”). Véleménye szerint ezek az ékszerek a Kr. u. III. században Szíria római műhelyeiben jelentek meg ázsiai hatásra. Erre a következtetésre két lelet vezetett, amelyeket egy másik, úgynevezett mandzsetta típusoz sorolt. Egyikük Taxilából származik, a másik a British Museumban található „Kimmer Bosporus” lelőhellyel. A francia kutató szerint az ilyen típusú ékszerek Keletről érkeztek Szírián és Palmyrán keresztül a római divatba (LEPAGE 1971. 16–20. Fig. 13., 14.). Mint az a tanulmányunk előző részéből következik, nem értünk egyet Lepage elméletével, mivel a zárszerkezet technikáját a hellenizmus termékének tartjuk.

Isabella Baldini Lippolis tipológiájában a bennünket érdeklődő karperec az Ic típusoz tartozik (középső taggal rendelkező rúd-karperec: „verga con elemento centrale”). A kutató által összegyűjtött anyagban a Kr. u. III. században jelenik meg és egészen a VII. századig marad használatban (BALDINI LIPPOLIS 1999. 176., 178. Cat. 2.VI.1.c.1–7.). Létezik még egy díszitettebb variánsa is, amely a VI–VII. századig él (BALDINI LIPPOLIS 1999. 179. Cat. 2.VI.3.3.b.1–3, 3d.1–2.).

8. kép: Assiût/Antinoë (DEPERT-LIPITZ 2000. 64–66. Fig. 7: 7. alapján)
Fig. 8: Assiût/Antinoë (after DEPERT-LIPITZ 2000. 64–66. Fig. 7: 7)

A karperec típus széles körben elterjedt az egész Római, majd Bizánci Birodalomban. Illusztráció gyanánt említjük a Rómában a Piazza Constelazzionén talált V. század eleji kincs részét képező darabot: aranyból készült, a középtag Athéne fejet ábrázol (7. kép 3.) (DEPERT-LIPITZ 2000. 64–66, Fig. 7: 5–6.); az egyiptomi Assiût/Antinoë lelőhelyen napvilágra került kincsből származó, ugyancsak V. századra datált áttört

karperecpárt (8. kép) (DEPPERT-LIPITZ 2000. 64–66. Fig. 7: 7.). Ugyaninnen származik egy, igazgyönggyel és különböző drágakövekkel díszített aranykarperec-pár, amelyet kora bizáncinak tartanak és a VI–VII. századra tesznek (DEPPERT-LIPITZ 2000. 64–66, Fig. 7: 14–15.).¹

Összefoglalva, hangsúlyoznunk kell, hogy a hellenizmus kora és késő római idők között igen ritkán fordulnak elő a sarníros karperecek. Igazán csak a Kr. u. III. században kezdenek elterjedni – mind a görög-római, mind a barbár világban. Minden valószínűség szerint az észak-pontusi és az alföldi szarmaták egyaránt használták a görög-római hagyományú karpereceket, de kevésbé drága anyagokat alkalmaztak (arany helyett ezüstöt, drágakövek helyett karneol- és üvegbetéteket), no meg a tárgyak egész jellege jóval egyszerűbb, kevésbé díszes. Ez alapján valószínűbbnek tartjuk, hogy a Druzsnojéból és az azonos típusú temetőkből (legutóbb Frontovojéból), Endródról és Szeged-Szőregről származó ékszerek – mindegyik jó módú, gazdag presztízstárgyakkal eltemetett nő ékszere² – nem görög-római, hanem barbár műhelyben készült újraértelmezve az antik ötvösség mintáit. Megválaszolatlanul marad a kérdés, hogy a Druzsnojében és a többi említett temetőben halottaikat nyugalomra helyezők között volt-e valamilyen kapcsolat. Figyelembe véve, hogy az alföldi szarmatákkal határos római provinciákból nem ismerünk hasonló ékszert,³ úgy gondoljuk, hogy a magyarországi leletek esetében valamelyik keleti műhely/ötvöshagyomány hatásáról lehet szó vagy egyszerűen az észak-pontusi régióból származó importról.

Irodalom

BALDINI LIPPOLIS 1999.

Isabella Baldini Lippolis: L'oreficeria nell'impero di Constantinopoli tra IV e VII secolo. Bibliotheca archaeologica 7. Edipuglia, Bari 1999.

DEPPERT-LIPITZ 2000.

Barbara Deppert-Lipitz: Late Roman and Early Byzantine Jewellery. In: From Attila to Charlemagne: Arts of the Early Medieval Period in The Metropolitan Museum of Art. Ed. Brown Reynold – Katharine Reynold – Dafydd Kidd – Charles T. Little. The Metropolitan Museum of Art, New York 2000. 58–77.

GABLER-VADAY 1986.

Dénes Gabler – Andrea Vaday: Terra sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien. FontArchHung 1986.

GABLER-VADAY 1992.

Dénes Gabler – Andrea Vaday: Terra sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien. Teil 2. *ActaArchHung* XLIV. 1992. 87–91.

1 A sarníros szerkezet más bizánci tárgyon is gyakori volt, ilyenl látta el például a karavasi (Ciprus) VI. századi díszövet. A tárgy az ún. lambousi vagy ciprusi kincsből származik, ahonnan egyébként egy sarníros karperec is előkerült (DEPPERT-LIPITZ 2000. 72. Fig. 7: 16–17., ON THE FRONTIERS 2000. 120.).

2 A temetőről egyelőre csak előzetes ismertetés jelent meg. A szóban forgó 145. sír ugyancsak gazdag női temetkezés volt. A szíves szóbeli információt Anna Vlagyimirovna Masztikovának (Moszkva) köszönjük, aki a temető feldolgozásával foglalkozó projektet vezeti.

3 A konzultációért Facsádi Annamáriának tartozunk köszönettel.

GAVRITUHIN ET. AL. 2019.

И.О. Гавритухин – А.Н. Свиридов – С.В. Языков: Могильник римского времени Фронтное 3 в Юго-западном Крыму (предварительное сообщение). [The Roman Period Cemetery Frontovoye 3 in Southwestern Crimea (preliminary publication)]. *РА* 2020: 2. 91–110.

GREIFENHAGEN 1970.

Adolf Greifenhagen: Schmuckarbeiten in Edelmetall. Fundgruppen. Band I. Mann, Berlin 1970.

GREIFENHAGEN 1975.

Adolf Greifenhagen: Schmuckarbeiten in Edelmetall. Einzelstück, Band II. Mann, Berlin 1975.

HIGGINS 1980.

Reynold Higgins: Greek and Roman Jewellery. University of California Press, Berkeley–Los Angeles 1980.

HOFFMANN–DAVIDSON 1965.

Herbert Hoffmann – Patricia F. Davidson: Greek Gold. Jewelry from the Age of Alexander. Von Zabern, Mainz/Rhein 1965.

HRAPUNOV 2002.

И.Н. Храпунов: Могильник Дружное (III–IV вв. нашей эры.). [The Cemetery of Drooznoye (3rd–4th centuries).] Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.

HRAPUNOV 2011.

И.Н. Храпунов: Некоторые итоги исследований могильника Нейзац. [Several Results of the Researches of the Cemetery of Neyzats]. In: Исследования могильника Нейзац. Ред. И.Н. Храпунов. Издательство «Доля», Симферополь 2011. 13–113.

HRAPUNOV 2019.

И.Н. Храпунов: Сарматы в Крыму по данным археологии. [The Sarmatians in the Crimea according to Archaeological Data.]. In: Крым в сарматскую эпоху V. Отв. ред. И.Н. Храпунов. „Фирма ‘Салта’ ЛТД”, Симферополь 2019. 314–320.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2000.

Eszter Istvánovits – Valéria Kulcsár: Iranian-Germanic contacts in the Sarmatian Barbaricum of the Carpathian basin. In: Die spätrömische Kaiserzeit und die frühe Völkerwanderungszeit in Mittel- und Osteuropa. Hrsg. Magdalena Mączyńska – Tadeusz Grabarczyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000. 237–260.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2003.

Eszter Istvánovits – Valéria Kulcsár: Some traces of Sarmatian–Germanic contacts in the Great Hungarian Plain. In: Kontakt – Kooperation – Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Hrsg. Claus v. Carnap-Bornheim. Wachholtz, Neumünster 2003. 227–238.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2005.

Эстер Иштванович – Валерия Кульчар: Северопричерноморские (?) золотые ювелирные изделия в материале сарматов Карпатского бассейна. In: Боспорский феномен. Проблема соотношения письменных и археологических

источников. Отв. ред. В.Ю. Зуев. Издательство Государственного Эрмитажа, Санкт-Петербург 2005. 335–342.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2011.

Eszter Istvánovits – Valéria Kulcsár: From the Crimea to Scandinavia via the Great Hungarian Plain: Traces of Sarmatian-Germanic Contacts on the Basis of an Amulet Type and of Other Phenomena. In: *Inter ambo maria. Contacts Between Scandinavia and Crimea in the Roman Period. Collected papers.* Ed. Igor' Khrapunov – Frans-Arne Stylegar. Dolya Publishing House, Kristiansand – Simferopol 2011. 80–90.

JUHÁSZ 1978.

Juhász Irén: Szarmata temető Endrődön. [Sarmatisches Gräberfeld in Endrőd.] *BMMK* 5. 1978. 87–114.

КОВПАНЫЕНКО 1986.

Г.Т. Ковпаненко: Сарматское погребение I в. н.э. на Южном Буге. Наукова думка, Киев 1986.

LEPAGE 1971.

Claude Lepage: Les bracelets de luxe romain et byzantins du IIe au VIe siècle. Étude de la forme et de la structure. *Cahiers archéologiques XXI.* 1971. 1–23.

ON THE FRONTIERS 2000.

On the Frontiers of Byzantium. In: *From Attila to Charlemagne: Arts of the Early Medieval Period in The Metropolitan Museum of Art.* Eds. Brown Reynold – Katharine Reynold – Dafydd Kidd – Charles T. Little. The Metropolitan Museum of Art, New York 2000. 120–131.

SEGALL 1938.

Berta Segall: *Katalog der Goldschmiede-Arbeiten.* Pirsos, Athen 1938.

TREISZTER 2000.

М.Ю. Трейстер: О ювелирных изделиях из Ногайчикского кургана. [The Jewelry of the Nogaichik Tumulus.] *ВДИ* 2000: 1. 182–202.

VADAY 1987.

Andrea Vaday: Der Grabfund von Gyulavári. *CommArchHung* 1987. 73–82.

VADAY 2005.

Andrea Vaday: *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* Ungarn. Band 1. Komitat Szolnok. Akaprint, Budapest 2005.

VÖRÖS 1986.

Vörös Gabriella: Hunkori leletek a szeged-szóregi homokbányából. [Funde der Hunnenzeit aus der Sandgrube von Szeged-Szóreg.] *MFME* 1986: 1. 15–30.

International connections of the Sarmatians of the Great Hungarian Plain in the light of some “rare” import(?) finds

In Sarmatian studies, Hungarian scholarship keeps returning to the examination of “foreign” elements in the Barbarian material culture, among them Roman and Germanic imported goods, or objects and traditions brought from the East. In this respect, we have analysed a bracelet type, three pieces of which are known from two sites of the Hungarian Plain: Szeged-Szőreg, Homokbánya (sand pit) and Endrőd, Kocsorhegy grave 41. Both burials dated to the 4th (possibly beginning of the 5th) century AD belonged to well-off women richly decorated with different kinds of silver jewellery including bracelets closing with a central part supplied with hinges and pin on both sides. Analogies of these bracelets come from Sarmatian burials of Crimea and other regions of the North Pontic. Technology of closing derives from the Hellenistic jewellery (diadems, necklaces), while the earliest such lock construction at bracelets is known from the early 1st century AD. They become widely spread in the Late Empire and then in the Byzantine times up to the 7th century. In the case of the specimens from Hungary, we suggest that they either arrived from the East or their shape and technology was overtaken from a North Pontic workshop.